

MARIJKE HUISMAN

MATA HARI

A legenda él

FORDÍTOTTA

Balogh Tamás

Tartalom

1 MATA HARI	7
2 SZERELMI ÉLET	17
Margaretha Geertruida Zelle	17
Egyedül Hollandiában	21
Egy jóképű tiszt	23
Irány Holland Kelet-India	30
Mata Hari Párizsban	36
3 ARCCAL A KELET FELÉ	59
A meztelen táncosnő	60
Keleti „orientáció”	67
Az otthonokba beköltözött Kelet	76
A Kelet Párizsban	85
A Kelet a holland művészetben	98
Keleti táncok	109
4 MATA HARI: KÉMKEDÉS AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN	127
Mata Hari: kémkedés gyanúja	128
Az első világháború: előjáték	141
A merénylet és Európa bukása	149
Kémkedés egy zavaros háborúban	161
A per	169
A kivégzés	182
A semleges Hollandia	184

5 AZ ÉLŐ MATA HARI	203
Mata Hari háborús múltja	203
A fríz Margaretha	223
Mata Hari tovább él	230
Mata Hari, a feminista?	235
6 „MINDEN CSAK ILLÚZIÓ”	247
<i>Irodalom</i>	253

1 | Mata Hari

Mata Hari él. Sokak fülében még most, halála után száz évvel is ismerősen cseng ennek a holland asszonynak a neve, határainkon innen és túl. 1917-ben bekövetkezett halála óta világszerte számtalan könyv, film és fotó jelent meg róla, ami megtette a hatását: a Mata Hari név nem merült feledésbe. De ki is volt ő tulajdonképpen? Minek köszönheti a hírnevét?

A legtöbben ma alighanem csábító (kettős)ügynökként ismerik: ha igaz, az első világháború alatt egy

Mata Hari fátyoltáncosnői fellépése (1905)

időben dolgozott a német és a francia titkosszolgálatnak. Pedig már a háborút megelőzően kora egyik legünnepeltebb asszonyának számított: 1905-ben debütált keleti táncosnőként Párizsban, és a rákövetkező években Európa szinte valamennyi országának színpadain fellépett. Mindenhol megismerték a nevét, és nagy közkedveltségnek örvendett, kivált az egyenruhás férfiak körében, akiket sorra kitüntetett a figyelmével. Ezért a különös vonzódásáért drágán megfizetett az első világháborúban: amikor Bouchardon francia kapitány kémkedés vádjával kihallgatta, Mata Hari éppen a legkülönfélébb nemzetiségű katonatisztekkel fenntartott kapcsolataival vonta magára a hazárulás gyanúját. Az 1917 júliusában lefolytatott két napos perben végül el is marasztalták a francia állam elleni kémkedés vádjában. A halálos ítéletet október 15-én hajtották végre.

John Galliano 1997/98-as ruhakollekciójából

Mata Hari mindmáig megmozgatja az emberek képzeletét. Például a híres divattervező, Galliano '97/98-as téli kollekcióját Mata Hari ihlette, de nem a kém, hanem az egzotikus stílusával a férfiakat megbűvölő végzet asszonya. A Mata Harit övező eleven tisztelet másik példája a Fríz Múzeumban 1996-ban nyílt állandó kiállítás. Szülővárosá-

A Fries Museum Tuftmarkt utcai bejárata Leeuwardenben

ban, Leeuwardenben a helyi múzeumban egész termet szenteltek e nem mindennapi fríz nő emlékének.

De mitől ilyen szokatlan személyiség? Egy férfi szerint, akivel a Fríz Múzeum Mata Hari-kiállításán találkoztam, „ez a világhírré vergődött nőszemély” nem érdemelte meg azt a hatalmas érdeklődést, amellyel neki adóznak. A fríz kisebbségérzésével magyarázta, hogy éppen ennek a nőnek szenteltek külön termet. Mégpedig egy olyat, amelyet korábban a kézművesség igazi remekei töltöttek meg! Mata Hari ravasz volt, és minden hájjal megkent, de megítélése alapján nem alkotott érdemlegeset. Akkor már sokkal inkább a szocialista Henriëtte Roland Holstnak, vagy a groningeni születésű Aletta Jacobsnak, az első egyetem

*Aletta Jacobs holland orvos, szüfrazsett szobra
a Groningeni Egyetem udvarán (1988)*

végzett doktornőnek, a női választójog élharcosának járna az elismerés: nekik valóban sikerült valami maradandót létrehozniuk, díszére váltak szűkebb hazájuknak!

Jacobs és Holst viszont kevésbé maradt meg az emlékezetünkben, szűkebb körben tartják számon őket a feminista, illetve a szocialista eszmevilágban betöltött jelentőségükért, a nagyközönség alig ismeri a nevüket. Nem úgy Mata Hariét, aki sohasem adta össze magát egyetlen politikai ideállal sem. Jóllehet Franciaországban a németek számára végzett kémkedés vádjával ítélték el és végezték ki, szinte általános a vélekedés, hogy Mata Hari nem érzett különösebb közösséget Németországgal, és nem azonosult a német katonai

módszerekkel sem. Halála után a Mata Hari név voltaképpen eggyé vált az ellenséget behálózni képes vonzó nővel. Ebből a szempontból nem oszt, nem szoroz, hogy kinek vagy ki ellen dolgozott. A Mata Hari névről a legtöbb embernek az a fajta nő jut eszébe, aki körmönfontan titkokat csal ki férfiakból, akiket azután elárul.

Valóban helyet érdemel a németalföldi történelem nagyjainak sorában a valóságos Mata Hari? Nevezheték vagy nevezhetjük-e őt hősnek? Meg kell hagyni,

„Mata Hari művésznő »indiai tánca«”

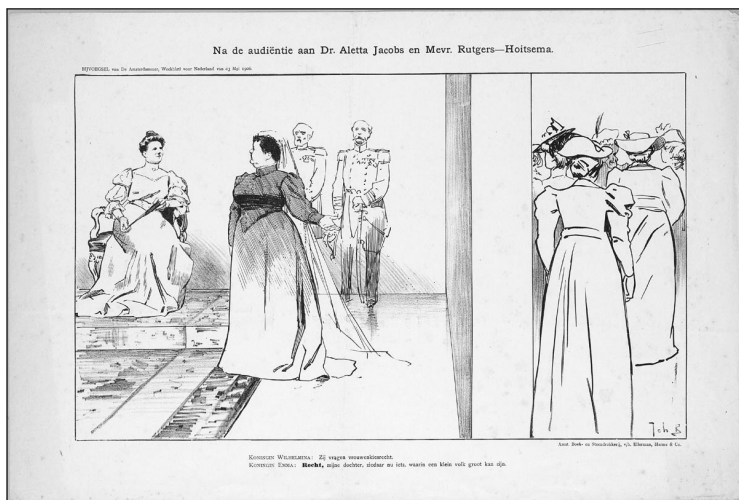

*Kenau Simonsdochter Hasselaer,
 a haarlemi amazon (az 1572–73-as
 ostrom során tízezer várvédő esett el)*

hogy világhírű, márpedig történelmünkben ritkán találunk híres nőket. A politikus Marga Klompé (1912–1986), hiába volt az első női miniszter Hollandiában, sohasem tehet szert olyan ismertségre, ami férfi kollégáinak, Dries van Agtnak vagy Joop den Uylnek osztályrészül jutott. A haarlemi Kenau Hasselaer (1526–1588) nevét ellenben sokan ismerik. Vagy ha valaki nem tudná róla, hogy Haarlem ostrománál a várfalakon segített, fegyverrel a kézben szállt szembe a spa-

nyolokkal, a „*wat is zij kenau, zeg!*” (kb. „igazi amazon”) kifejezést akkor is biztosan használja. Ha úgy vesszük, Kenau neve ugyanazt az utat járta végig, mint Mata Harié. Legendássá lett, illetve köznevesült, egy kifejezésben él tovább, ezáltal viszont némileg elhomályosult a név mögött rejtőző történelmi személy valódi alakja.

Egy okkal több, hogy Mata Hari személyét újra reflektorfénybe állítsuk. Bárhogy vélekedjünk róla, a legismertebb németalföldi történelmi személyiségek közé tartozik, még ha nem is szokás kapcsolatba hozni a nagy történelemmel. Életét többnyire önállóan mutat-

*Dr. Aletta Jacobsot fogadja Vilma királynő,
az Amsterdammer hetilap melléklete, 1906. május 13.
Képaláírás: Vilma királynő: Választójogot követelnek.
Emma királynő: Így van, lányom, végre valami,
amiben egy kis nemzet is naggyá válhat!*

A virágtáncos hercegnő (1906)

ják be. Nagyon is kérdéses, vajon tényleg a holland történelem része-e, hisz pályafutása során mindössze néhány alkalommal lépett fel Hollandiában, legnagyobb sikereit a párizsi éjszakai életben aratta. Kinőtte volna az országot? Szerepét világszerte forgalmazott alkotásokban olyan filmcsillagok játszották, mint Greta Garbo és Jeanne Moreau. Vagy épp fordítva, túlságosan jelentéktelen lett volna, semhogy megkülönböztetett hely illethetné meg a holland történelem alakjai között? Egyszerű fríz lány volt, aki sokra vitte a színpad világában, Európa-szerte ünnepelték, tejből-vajból fürdött – de volt nagyon mélyen is. Főleg a kivégzése rettenetesen tragikus. Már csak azért is, mert a mai napig nem tisztázódott, vajon tényleg ilyen szörnyű büntetést érdemelt-e.

Ez a könyv arról a nőről szól, aki 1876-ban Leeuwardenben Margaretha Geertruida Zelleként látta meg a napvilágot, és akit 1917-ben Vincennes mellett kémként kivégeztek. Nyomon követjük táncosnőként elért sikereit a háború előtti Párizsban. Kiderül majd, hogy felettébb ügyesen használta ki a keleti misztikus tanok iránt a különböző művészeti formákban meg-

nyilatkozó, a korban általánosnak mondható érdeklődést. Az európai közönségnél elért sikereinek az lehetett a kulcsa, hogy erotikus táncmozdulataival keleti érzésvilágot testesített meg.

De a csábító érzéki nő, a végzet asszonya keleties imágója vezetett a bukásához is. Amikor kitört a világháború, mindenki napi gondjaiba temetkezett, az orientalitást vagy egzotikumot többé nem díjazták a korábbi módokon. Egyedül a végzet asszonyának képe maradt fenn a köztudatban, Mata Harié, a meszterkémé. Viszont – akár hősöknek tekintik őket, akár nem – a valós történelmi alakok sem maradnak örökké változatlanok. Könyvem záró fejezetében bemutatom, hogyan alakult az utóbbi száz év század során a Mata Hariról alkotott kép. Míg életében táncosnőként ismerték, az első világháború után jobbra kémtevékenységével kapcsolták össze a nevét. A hatvanas években lassan elhalványult korábbi negatív imázsa, mindinkább a kivételes nőt látják benne, akinek rövid, de

Lady MacLeod

*A leeuwardeni
Mata Hari-szobor*

kalandos élet jutott osztályrészül; 1976-ban Frízföldön szobrot állítottak neki, a holland tévé sorozatot sugárzott pályafutásáról. Miután a Fríz Múzeumban 1996-ban megnyílt állandó kiállítással hivatalosan is elismerték kultúrtörténeti jelentőségét, már tényleg csak az van hátra, hogy a nemzeti történelem nagyjai között is elnyerje az őt megillető helyét.

*Mata Hari műtermi felvétele 1905-ből,
a kevésbé pikánsak képeslapra kerültek
(így például a 11. és 14. oldalon láthatók;
a színészportréiről elismert fotóművész
Paul Boyer készítette; ő a magnéziumos vaku
feltalálója, az 1900-as párizsi világkiállításon
a díjkiosztó zsűri tagjai közé választották)*